

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр та найменування спеціальності)
за магістерською програмою професійного спрямування «Управління
діяльністю банків на фінансовому ринку»
(назва магістерської програми)

на тему: **«Фінансовий моніторинг у банках: проблеми та подальші
розвідки»**

Виконавець:

студентка 6 курсу, 6 зф 12 м групи
Центр заочної та вечірньої форми навчання
Янова Алла Миколаївна _____

/підпис/

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
Коваленко Вікторія Володимирівна _____

/підпис/

ОДЕСА – 2022

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Економічні методи регулювання соціально-економічних відносин відбивають важливу роль у розвитку суспільства, зважаючи на нестабільну макроекономічну ситуацію України, невважену зовнішню позицію та існування внутрішніх протиріч. Саме тому фінансовий моніторинг у банку як важлива підсистема його управлінської системи надає можливість отримувати своєчасну та об'єктивну інформацію про умови функціонування клієнтів, які здійснюють фінансові операції, їх схильності до процесів відмивання грошей та фінансування тероризму.

Фінансовий моніторинг у банку спрямований на оперативне реагування на зміни, які відбуваються у фінансовій сфері, на попередження та усунення негативних наслідків, які виникають внаслідок різного роду зловживань, пов'язаних із розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів.

В умовах формування новітньої фінансової та банківської систем в країні, банки, як регулятори грошового обігу, центри акумуляції грошових ресурсів і їх перерозподілу, чинять ключовий вплив на розвиток економіки країни.

Фінансовий моніторинг у банку забезпечує належний рівень його економічної та фінансової, а відтак – і національної безпеки державі, тому забезпечення розвитку системи фінансового моніторингу в сучасних умовах є важливим та нагальним завданням. Актуалізація подальшого удосконалення системи фінансового моніторингу в банках віжповіжно до міжнародних та національних стандартів, посилюється абсорбуванням коронакризи та воєнного стану в Україні.

Вивченню питання розвитку фінансового моніторингу присвячено наукові праці С. Дмитрова, Н. Внукової, О. Гнаткович, В. Коваленко, О. Колодізева, І. Плєскун, І. Уткіної, Л. Ширяєвої, А. Хмелюк та інших.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної дипломної роботи полягає у розвитку теоретико-методичних засад системи фінансового моніторингу у банках з урахуванням дії екзогенних та ендогенних чинників та розробка практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Для досягнення поставленої мети дослідження є необхідним виконання наступних завдань:

- дослідити економічну сутність фінансового моніторингу;
- визначити основні компоненти організації фінансового моніторингу у банках;
- дослідити підходи до оцінювання ризиків фінансового моніторингу клієнтів банку;
- надати характеристику чинника, які впливають на виникнення ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банках;
- охарактеризувати рівень інформування банками Державної служби фінансового моніторингу України про підозрілі фінансові операції;
- проаналізувати результати діяльності банків України з дотримання політики ризик-орієнтованого підходу щодо оцінювання ризиків у сфері ВК/ФТ;

- оцінити рівень достатності капіталу банків з метою виявлення резервів покриття ризиків, пов'язаних з легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом;
- визначити напрями вдосконалення складових управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом в банках.

Об'єктом дослідження є система фінансового моніторингу в банках.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади системи фінансового моніторингу в банках в умовах невизначеності та ризику.

Методологія дослідження. Кваліфікаційна робота магістра виконана згідно діалектичного підходу до визначення економічних явищ, який забезпечує виявлення закономірностей, тенденцій та взаємозв'язку їх розвитку. У процесі дослідження використано такі методи, як: метод наукових абстракцій при обґрунтуванні теоретичних основ фінансового моніторингу; метод логічного узагальнення при обґрунтуванні впливу чинників на виникнення ризиків у сфері відмивання грошей та фінансування тероризму; методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції при визначенні поінформованості ДСФМ банками щодо підозрілих фінансових операцій; статистичних розрахунків й економіко-математичних методів при кластеризації банків щодо їх достатності капіталу.

Інформаційною базою дослідження є закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, Національного банку України, матеріали міжнародних фінансових організацій та звіти банків, дані Державної служби фінансового моніторингу України, рекомендації ФАТФ та Базельського комітету з питань банківського нагляду, наукові публікації провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати кваліфікаційної роботи апробовані на матеріалах ІХ Всеукраїнській науково-практичній Інтернет конференції молодих вчених «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики».. Тема: Макроекономічні передумови виникнення ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банках.

Структура класифікаційної роботи. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (95 джерел). Основний зміст роботи становить 75 сторінок, 25 рисунків, 12 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади організації фінансового моніторингу у банках»* розглянуто економічну сутність фінансового моніторингу; основні підходи до організації фінансового моніторингу у банках; підходи до оцінювання ризиків фінансового моніторингу клієнтів банку.

У класифікаційній дипломній роботі під фінансовим моніторингом розуміємо сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Визначено, що метою антилегалізаційного фінансового моніторингу в інформаційному суспільстві, є подолання ситуації асиметрії інформації, яка уможливорює використання суб'єктів первинного фінансового моніторингу з метою проведення через них фінансових операцій, пов'язаних з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Обґрунтовано, що формування системи фінансового моніторингу ґрунтується на таких принципах: пріоритетності захисту законних інтересів громадян, суспільства і держави від загроз, які пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення (ВГ/ФТ); пріоритетність заходам із ВГ/ФТ; застосування ризик-орієнтованого підходу під час проведення фінансового моніторингу; координація взаємодії суб'єктів системи ВГ/ФТ; застосування заходів щодо замороження активів, пов'язаних з фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення; застосування заходів впливу за порушення законодавства у сфері ВГ/ФТ; правовий захист суб'єктів фінансового моніторингу від погроз, пов'язаних з виконанням вимог базового Закону; звільнення працівників за шкоду, заподіяну у зв'язку з виконанням обов'язків щодо проведення фінансового моніторингу, що передбачені базовим Законом; збереження, захисту інформації та забезпечення своєчасності інформаційного обміну; доступність суб'єктів фінансового моніторингу до інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу; звільнення від посади працівників за надання інформації з обмеженим доступом; співробітництво та взаємодія у сфері ВГ/ФТ з іноземними державами, міжнародними, міжурядовими організаціями.

Доведено, що сучасний стан і перспективи удосконалення системи фінансового моніторингу в Україні полягають у наступному: формування позитивного відношення суспільства, громадських організацій і самих суб'єктів фінансового моніторингу до назрілих вимог і завдань щодо запобігання та протидії відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму; чіткість у реалізації превентивних норм, що прописані у чинному законодавстві щодо запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом; забезпечення даної сфери висококваліфікованими кадрами.

У другому розділі *«Сучасні тенденції розвитку системи фінансового моніторингу у банках України»* надано характеристику чинників, які впливають на виникнення ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банках; проведено оцінювання рівня інформування банками ДСФМ України про підозрілі фінансові операції; проаналізовано результати діяльності банків України з дотримання політики ризик-орієнтованого підходу щодо оцінювання ризиків у сфері ВК/ФТ.

Доведено вплив макроекономічних чинників виникнення ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банках. До них віднесено: тенденції рівня інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні; рівень тіньової економіки, розрахований за монетарним методом; інфляція та темпи зростання (зменшення) ВВП; мінімальний та середній розмір заробітної плати в Україні; рівень фінансової грамотності домогосподарств; індекс сприйняття корупції.

Визначено основні тенденції щодо удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує передачу повідомлень про підозрілі фінансові операції. Аналіз засвідчив, що найбільш активними в системі звітування, в розрізі СПФМ, є банки, які надсилають переважну більшість повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Протягом 2021 р. від банків взято на облік 98,71 % від загальної кількості повідомлень про фінансові операції.

Розподіл взятих на облік ДСФМ протягом III кварталу 2022 року повідомлень в розрізі ознак фінансового моніторингу має такий вигляд: порогові фінансові операції – 92,55 %; підозрілі фінансові операції (діяльність) – 4,94 %; порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) – 0,02 %; відстеження (моніторинг) фінансових операцій – 2,49 %.

Проаналізовано банки на відповідність їх виконанню вимог застосування ризик-орієнтованого підходу при виявленні ризиків з ВГ/ФТ через банківську систему. Виявлено, що станом на 01.01.2022 р. тільки 12 банків повністю або частково дотримуються цих вимог із 68 банків.

У третьому розділі *«Удосконалення системи фінансового моніторингу у банках»* проведено оцінювання рівня достатності капіталу банків з метою виявлення резервів покриття ризиків, пов'язаних з легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом; визначено напрями вдосконалення складових управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом в банках.

Доведено, що основним елементом забезпечення стабільності розвитку банків є формування достатнього обсягу капіталу, який би забезпечував покриття ризиків у діяльності і виконання ними їхніх основних функцій – трансформаційної, стабілізаційної та емісійної. Саме через виконання трансформаційної функції банки мають можливість формувати достатній рівень власного капіталу.

У роботі з метою визначення рівня достатності капіталу банків, проведено кластеризацію банків та виокремлено чотири групи, а саме: банки з високим рівнем достатності, з достатнім рівнем, середнім та низьким.

Визначено, що управління ризиками ВГ/ФТ має відбуватись за принципом комплексності та складатись із двох взаємопов'язаних рівнях: «забезпечення» та «функціонування». Рівень «забезпечення» має включати роботу вищого керівництва банку по створенню та забезпеченню належного управління ризиками ВГ/ФТ з питань нормативно-методологічного, організаційного, інформаційно-технологічного, контрольного та кадрового забезпечення відповідно.

Для організації ефективного управління ризиками ВГ/ФТ керівництву банку доцільно використовувати модель «трьох ліній захисту»: до першої лінії захисту відносяться бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки діяльності банку (фронт-офіси, підрозділи, які взаємодіють з клієнтами), друга лінія захисту складається з відділів з управління ризиками та підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс), на рівні третьої лінії захисту функціонують підрозділи внутрішнього аудиту з перевірки та оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками ВГ/ФТ.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній дипломній роботі реалізовано важливе наукове завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методичних засад системи фінансового моніторингу у банках з урахуванням дії екзогенних та ендогенних чинників та розробка практичних рекомендацій щодо її удосконалення. Зроблено наступні висновки.

Визначено, що метою антилегалізаційного фінансового моніторингу в інформаційному суспільстві, є подолання ситуації асиметрії інформації, яка уможлиблює використання суб'єктів первинного фінансового моніторингу з метою проведення через них фінансових операцій, пов'язаних з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Розглянуто нормативно-правову базу щодо організації системи фінансового моніторингу в Україні. Зроблено наголос на тому, що в умовах ведення воєнного стану, коли виникає високий ризик легалізації злочинних доходів, що створює передумови для збільшення загрози дестабілізації вітчизняної та світової економік, уповільнення темпів їх соціально-економічного розвитку, в Україні було запроваджено: спрощений механізм ідентифікації та верифікації для покупців облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»; підвищений ліміт для спрощених моделей верифікації (з 40 тис. грн. до 400 тис. грн. на місяць); індикатори ризиковості підозрілих фінансових операцій для внутрішнього використання СПФМ; листи до суб'єктів державного фінансового моніторингу щодо рекомендацій в частині реалізації ними превентивних дій, зокрема в частині посилення заходів з нагляду у відповідних юрисдикціях з моніторингу фінансових операцій осіб та підприємств, що підпорядковуються та пов'язані з резидентами країни-агресора.

Визначено напрями впровадження цифровізації в сферу проведення фінансового моніторингу в Україні, а саме: розвиток інфраструктури для мобільного Інтернету, хмарних технологій та кібербезпеки, тобто «твердої» інфраструктури; створення повноцінних умов для е-бізнесу; формування «м'якої» інфраструктури, спрямованої на відкритість даних, ідентифікацію та довіру суб'єктів первинного фінансового моніторингу; забезпечення суб'єктів інформацією про можливі ризики від тотальної цифровізації; цифрова трансформація процесів моніторингу шляхом реалізації їх на регіональному та національному рівнях.

Обґрунтовано перспективи удосконалення системи фінансового моніторингу в Україні полягають у наступному: формування позитивного відношення суспільства, громадських організацій і самих суб'єктів фінансового моніторингу до назрілих вимог і завдань щодо запобігання та протидії відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму; чіткість у реалізації превентивних норм, що прописані у чинному законодавстві щодо запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом; забезпечення даної сфери висококваліфікованими кадрами.

Розглянуто ознаки фінансових операцій, які підлягають фінансового моніторингу та мають ознаки сумнівності.

Доведено, що на виникнення ризиків легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів дозволяє виокремити основні особливості зовнішнього середовища через що банки стають вразливими до процесів ВГ/ФТ, а саме: національне законодавство, корупція, рівень тіньової економіки, рівень фінансової грамотності населення, великий обіг готівки, рівень транспарентності фінансових потоків, структура механізму боротьби із відмиванням грошей, стан економіки країни в цілому.

Для встановлення на скільки банки використовують у своїй діяльності ризик-орієнтований підхід, було проведено аналіз наявності внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу. Встановлено, що із загальної кількості банків тільки дванадцять мають публічно доступні, розроблені та впроваджені внутрішні документи з питань фінансового моніторингу. Доведено вплив макроекономічних чинників виникнення ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банках. До них віднесено: тенденції рівня інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні; рівень тіньової економіки, розрахований за монетарним методом; інфляція та темпи зростання (зменшення) ВВП; мінімальний та середній розмір заробітної плати в Україні; рівень фінансової грамотності домогосподарств; індекс сприйняття корупції.

Визначено основні тенденції щодо удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує передачу повідомлень про підозрілі фінансові операції.

Доведено, що вимоги до капіталу банків України постійно змінювались, враховуючи умови Базельського комітету та реалії економічного становища України. При цьому, здебільшого банки нарощували статутний, регулятивний капітал відповідно до законодавчих вимог та дотримувались нормативів капіталу.

Визначено, що управління ризиками ВГ/ФТ має відбуватись за принципом комплексності та складатись із двох взаємопов'язаних рівнях: «забезпечення» та «функціонування». Рівень «забезпечення» має включати роботу вищого керівництва банку по створенню та забезпеченню належного управління ризиками ВГ/ФТ з питань нормативно-методологічного, організаційного, інформаційно-технологічного, контрольного та кадрового забезпечення відповідно.

Для організації ефективного управління ризиками ВГ/ФТ керівництву банку доцільно використовувати модель «трьох ліній захисту»: до першої лінії захисту відносяться бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки діяльності банку (фронт-офіси, підрозділи, які взаємодіють з клієнтами), друга лінія захисту складається з відділів з управління ризиками та підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс), на рівні третьої лінії захисту функціонують підрозділи внутрішнього аудиту з перевірки та оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками ВГ/ФТ.

Виокремлено блоки системи управління ризиками ВГ/ФТ; нормативно-методологічний, організаційний, інформаційно-технологічний, контрольний та кадровий.

АНОТАЦІЯ

Янова А.М., «Фінансовий моніторинг у банках: проблеми та подальші розвідки», кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «072 Фінанси, банківська справа, та страхування» за магістерською програмою «Управління діяльністю банків на фінансовому ринку», Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2022 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів.

Об'єктом дослідження виступає система фінансового моніторингу в банках.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади системи фінансового моніторингу в банках в умовах невизначеності та ризику.

Мета дослідження полягає у розвитку теоретико-методичних засад системи фінансового моніторингу у банках з урахуванням дії екзогенних та ендогенних чинників та розробка практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Завданнями роботи є дослідження економічної сутності фінансового моніторингу; визначення основних компонент організації фінансового моніторингу у банках; дослідження підходів до оцінювання ризиків фінансового моніторингу клієнтів банку; визначення напрямів вдосконалення складових управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом в банках.

Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності банків з метою підвищення ефективності фінансового моніторингу..

Ключові слова: фінансовий моніторинг, ризики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, банки, ризик-орієнтований підхід, підозрілі фінансові операції.

ANNOTATION

Yanova A.M., "Financial monitoring in banks: problems and further investigations", thesis for Master degree in specialty «072 Finance, Banking, and Insurance» under the program «Managing the activities of banks in the financial market», Odessa National Economic University
Odessa, 2022

The master's qualification work consists of three sections.

The object of the research is the financial monitoring system in banks.

The subject of the study is the theoretical and practical foundations of the financial monitoring system in banks in conditions of uncertainty and risk.

The purpose of the study is to develop the theoretical and methodological foundations of the financial monitoring system in banks, taking into account the effects of exogenous and endogenous factors, and to develop practical recommendations for its improvement.

The tasks of the work are the study of the economic essence of financial monitoring; determination of the main components of the organization of financial monitoring in banks; study of approaches to risk assessment of financial monitoring of bank clients; determination of directions for improving the components of risk management of legalization of income obtained by criminal means in banks.

The obtained results can be used in the practical activities of banks in order to increase the efficiency of financial monitoring.

Keywords: financial monitoring, risks of legalization of proceeds obtained through crime, banks, risk-oriented approach, suspicious financial transactions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ:

1. Коваленко В.В., Янова А.М. Макроекономічні передумови виникнення ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банках. Матеріали ІХ Всеукраїнській науково-практичній Інтернет конференції молодих вчених «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (19 листопада 2022 р.). Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, 2022.